OIKEUSMINISTERIÖ
Vaalijohtaja Arto Jääskeläinen

LAUSUNTO
17.3.2021

Perustuslakivaliokunnalle

Viite: Hallituksen esitys laiksi vuoden 2021 kuntavaalien siirtämisestä (HE 33/2021 vp)

Pyydettynä lausuntona esitän kunnioittaen seuraavaa:

1. Esityksen pääasiallinen sisältö

Vaalipäivän siirtäminen

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki, jolla vuoden 2021 kuntavaalien vaalipäivä siirrettäisiin sen säännönmukaisesta ajankohdasta, huhtikuun 18 päivästä, noin kaksi kuukautta eteenpäin kesäkuun 13 päivään.

Siirtämisen syynä olisi se, että covid-19 –pandemiatilanne Suomessa on tällä hetkellä ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) arvioiden mukaan myös huhtikuussa niin vaikea, että valtioneuvosto on katsonut, että se käytännössä tekee mahdottomaksi kuntavaalien toimittamisen säännönmukaisessa aikataulussa luotettavasti, äänioikeutettujen ja vaalivirkailijoiden terveys turvaten ja äänioikeutettujen ja ehdokkaiden kannalta tasapuolisesti sekä siten, että vaaleissa voitaisiin saavuttaa hyvä äänestysaktiivisuus.

Ehdotettavan uuden vaalipäivän osalta ehdotus perustuu yhtäältä siihen, että THL on arviossaan todennut, että kesäkuu olisi epidemiatilanteen osalta huhtikuuta todennäköisesti rauhallisempi ajankohta ja toisaalta siihen, että kuntien valtuustojen toimikauteen ja sitä kautta kunnalliseen itsehallintoon puututtaisiin mahdollisimman vähän.

Vaalien siirtäminen on aina poikkeuksellinen toimenpide ja se voidaan tehdä vain painavista syistä. Esityksen tavoitteena on, että vuoden 2021 kuntavaalit voidaan toimittaa sellaisissa olosuhteissa, jotka takaavat äänestäjien, vaalivirkailijoiden ja ehdokkaiden terveyden ja joissa voidaan saavuttaa ulkoisista tekijöistä riippumaton, mahdollisimman hyvä äänestysaktiivisuus. Tavoitteena on siten toimittaa kuntavaalit niin, että perustuslaissa säädetyt perusoikeudet voivat kaikkien osalta toteutua mahdollisimman hyvin.

Valtuustokauden muutos

Samalla ehdotetaan, että nykyisten valtuustojen toimikautta jatkettaisiin elokuun 2021 loppuun ja että siirrettävissä vaaleissa valittavien valtuustojen toimikausi alkaisi syyskuun 2021 alussa ja jatkuisi toukokuun 2025 loppuun.

Tähän liittyen ehdotetaan myös, että halutessaan nykyiset valtuutetut ja muut kunnan luottamushenkilöt voisivat saada eron tehtävästään 1.6.2021 lukien, jolloin säännönmukainen kuntavaalikausi loppuu. Eroavien tilalle tulisivat varavaltuutetut elokuun 2021 loppuun asti. Vastaavasta menettelystä säädettiin myös silloin, kun kuntavaalien siirto lokakuulta 2016 huhtikuulle 2017 toteutettiin nykyisen kuntalain säätämisen yhteydessä vuonna 2014.

2. Muut ehdotettavat muutokset

Esityksessä ehdotetaan, että kesäkuun 13 päivänä toimitettavien kuntavaalien kotimaan ennakkoäänestysaika alkaisi yhtä viikkoa aikaisemmin kuin normaalisti ja kestäisi siis yhteensä 14 päivää. Ehdotuksella pyritään yhtäältä siihen, että äänestyspaikat eivät ruuhkautuisi ja toisaalta myös siihen, että eristykseen ja karanteeniin määrättävien äänioikeutettujen äänestäminen normaaliin tapaan voisi mahdollistua nykyistä paremmin, kun heidän käytettävissään olisi 14 ennakkoäänestyspäivää ja yksi vaalipäivä yhteensä 18 päivän ajanjaksolla. Ehdotus on kuitenkin mahdollista toteuttaa vain siten, että vaalilain 24 §:ssä tarkoitettua äänioikeusrekisteriä koskevan oikaisuvaatimuksen tekemiseen käytettävää aikaa lyhennettäisiin vastaavasti yhdellä viikolla.

Kotimaan ennakkoäänestysajan pidentämiseen liittyen ehdotetaan, että laitosäänestys voitaisiin toimittaa laitoksessa vähintään yhtenä ja enintään neljänä päivänä ennakkoäänestysajanjakson kuluessa, kun voimassa olevan vaalilain mukaan laitosäänestys toimitettaisiin enintään kahtena päivänä. Kahden viikon ennakkoäänestysajanjakson aikana toimitettaisiin myös kotiäänestyksiä. Tältä osin esityksessä ei kuitenkaan ehdoteta muutosta kotiäänestykseen ilmoittautumisen määräaikaan, joka olisi siis edelleen vaalilain 55 §:n mukainen 12. päivänä ennen vaalipäivää ennen kello 16.

Kotimaan ennakkoäänestysajanjakson pidentäminen yhdellä viikolla aiheuttaa kunnille lisäkustannuksia. Tästä syystä ehdotetaan, että oikeusministeriö suorittaisi kunnille näissä kuntavaaleissa vaalilain 188 §:n 2 momentissa tarkoitetun kertakorvauksen.

3. Eräitä huomioita vaalimenettelystä nykyisen ja ehdotettavan lain osalta

Kuntavaalien ehdokasasettelu

Voimassa olevan vaalilain mukaan ehdokashakemukset tuli jättää keskusvaalilautakunnille viimeistään tiistaina 9.3.2021. Keskusvaalilautakuntien tuli tarkastaa hakemukset maanantaina 15.3.2021 pidettävissä kokouksissaan ja laatia ehdokaslistojen yhdistelmä torstaina 18.3.2021 pidettävissä kokouksissaan. Voimassa olevan lain mukaiset ehdokasasettelun toimenpiteet tapahtuvatkin siis samanaikaisesti kuin tätä hallituksen esitystä käsitellään. Tämä aiheuttaa luonnollisesti osittain epävarman tilanteen.

Käytännössä tilanne on kuitenkin se, että kun esitetty laki tulee voimaan, edellä sanotut viranomaistoimet mitätöityvät (ehdokashakemusten vastaanottoa lukuun ottamatta), ja ehdokasasettelulle määräytyy uuden vaalipäivän mukainen aikataulu, joka olisi seuraava: hakemusten viimeinen jättöpäivä olisi tiistai 4.5.2021, hakemusten käsittely tapahtuisi maanantaina 10.5.2021 ja ehdokaslistojen yhdistelmät laadittaisiin perjantaina 14.5.2021.

Jos vaaliasiamies on tehnyt ehdokashakemuksen 9.3.2021 mennessä, se olisi sellaisenaan voimassa uudenkin aikataulun mukaisessa ehdokasasettelussa eikä vaaliasiamiehen siis tarvitsisi tehdä enää uutta hakemusta 4.5.2021 mennessä. Vaalilaissa ei aseteta ehdokashakemuksen tekemiselle aikaisinta määräaikaa, joten ehdokashakemukset olisivat näissä tapauksissa toimitetut toimivaltaiselle viranomaiselle hyvissä ajoin ennen uutta vaalipäivää. Vaaliasiamies voisi kuitenkin halutessaan muuttaa hakemustaan aina 4.5.2021 saakka. Jos ehdokas on antanut vaalilaissa tarkoitetun suostumuksen ja vakuutuksen 18.4.2021 toimitettaviin kuntavaaleihin, sama suostumus ja vakuutus olisi voimassa myös 13.6.2021 toimitettavissa kuntavaaleissa ilman eri toimenpiteitä. Ehdokkaiden asema ei siis lakimuutoksen johdosta vaarantuisi, vaan ehdokkuutta koskevat viranomaistoimenpiteet vain siirtyisivät kaksi kuukautta eteenpäin.

Äänioikeusrekisteri ja äänioikeusilmoitukset

Kuntavaalien äänioikeusrekisteri perustettiin 27.2.2021 edeltävän päivän (26.2.2021) väestötietojärjestelmätietojen pohjalta ja äänioikeusilmoituksia alettiin painattaa ja postittaa heti seuraavalla viikolla. Kun linjaus vaalipäivän siirtämisestä 6.3.2021 tehtiin, Digi- ja väestötietovirasto keskeytti välittömästi äänioikeusilmoitusten painattamisen ja postittamisen, mutta tästä huolimatta noin 150 000 äänioikeusilmoitusta ehti lähteä postissa vastaanottajilleen. Ne jäävät mitättömiksi, koska äänioikeusrekisteri perustetaan ehdotetun lain mukaisessa aikataulussa uudelleen 24.4.2021 (vtj-tiedoilla 23.4.2021) ja uuden äänioikeusrekisterin mukaiset äänioikeusilmoitukset painatetaan ja lähetetään äänioikeutetuille. Äänioikeusilmoitukset on lähetettävä äänioikeutetuille viimeistään 24. päivänä ennen vaalipäivää.

Ulkomaan kirjeäänestys

Voimassa olevan lain mukaan ulkomailla oleva äänioikeutettu saattoi tilata kirjeäänestysmateriaalit aikaisintaan 18.1.2021. Ehdotetun lain mukainen uusi aikaisin tilauspäivä olisi 13.3.2021.Tammikuussa ja sen jälkeen tilatut materiaalit ovat kuitenkin kelpoisia myös uuden aikataulun puitteissa eikä niitä tarvitse tilata uudelleen. Oikeusministeriö on tällä viikolla lähettänyt kaikille kirjeäänestysmateriaalin jo tilanneille, joita on noin 700, tiedon tämän hallituksen esityksen antamisesta ja ehdotetusta uudesta vaaliaikataulusta. Ehdotetun lain tultua voimaan ministeriö toimittaa heille myös uusilla päiväyksillä päivitetyt äänestysohjeet.

4. Lain voimaantulo

Ehdotetun lain toivotaan tulevan voimaan mahdollisimman pian.